

8. HAFTA

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1932-1938 Dönemi

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Katılması

1932 yılına gelindiğinde Türkiye komşularıyla münasebetlerini büyük ölçüde hallederek milletler arası münasebetlerde oldukça güçlü bir konuma gelmiştir. Türkiye'nin elde ettiği bu konum dış münasebetlerde bağımsız ve eşit bir statü kazanmasından dolayı önemlidir. Türkiye 1932-1938 devresinde daha çok elde ettiği statüyü yine barışçı bir politika takip ederek korumaya çalışacaktır.

1932-1938 devresi milletler arası münasebetlerin siyasî ve iktisadî olmak üzere iki yönü vardır. 1929-1930 iktisadî buhranı devletlerin dış politikalarını tekrar gözden geçirme zorunluluğunu doğurmuştur. İktisadi mücadelenin devletlerin siyasî münasebetlerinde önemli rol oynaması, birtakım gruplaşmalara ve gruplar arası ilişkilerin sertleşmesine neden olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı galip devletleri Versailles, Saint Germain, Trianon, Nevelley Antlaşmaları ile sağlanan durumun (Status Quo) korunmasına çalışarak antirevizyonist grubu meydana getirmişlerdi. Buna karşılık Almanya ve Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden olmasına rağmen umduğunu bulamayan İtalya, Versailles Antlaşması'nda kaybettiklerini tekrar alma çabasına girerek revizyonist grubu oluşturmuşlardır.

Türkiye, Lozan'da Misak-ı Millî ilkelerini tam manasıyla gerçekleştiremediği hâlde antirevizyonist devletlerin yanında yer almayı tercih etmiştir.

Bu politik kararda iki sebep etkilidir. İlki "Türkiye'nin emniyetini gaye tutan hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir sulh istikameti bizim düsturumuz olacaktır" ilkesinin benimsenmiş olmasıdır. Diğeri ise Millî Mücadele döneminden itibaren Türkiye'nin kuvvetli bir müttefiki olan Rusya'nın Alman ve Japon tehlikelerine karşı antirevizyonist gruba yönelmesidir. Bu yöneliş Türkiye'yi de bu istikamette etkilemiştir.

Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı sonrasında milletler arası barışın korunması ve iş birliğinin sağlanması için galip devletler tarafından kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş amaçlarından bir diğeri ise Versailles Antlaşması ile sağlanan durumun devamını sağlamaktır. Türkiye başlangıçta gerek Musul Meselesi'nde Milletler Cemiyeti'nin tarafı tutumunun, gerekse Sovyetler Birliği'nin cemiyete bakışının olumsuzluğu yüzünden cemiyete giriş için müracaat etmemiştir. Ancak, 1930'dan sonra Türkiye'nin milletler arası politikada ağırlığını artırması, kolektif barış anlayışının, statükocu devletlerle meselelerini halletmesi Milletler Cemiyeti'ne üyelik için davet edilmesine yol açmıştır. İki savaş arası dünyada Milletler Cemiyeti ilkelerinin ihlal edildiği bir ortamda, Türkiye'nin barışçı tavrı Batılı ülkelerin, özellikle de İngiltere'nin takdirini kazanıyordu. Ayrıca Türkiye, 1928 tarihli Briand-Kellogg Misakını imzalamış ve silahsızlanma konferansına da katılmıştır.

1930'lu yılların başında Milletler Cemiyeti Türkiye'yi cemiyete katılmaya teşvik edince; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, cemiyet ancak Türkiye'yi resmi olarak davet ederse katılabileceğini bildirmiştir. Türkiye'nin bu tutumu karşısında cemiyet Türkiye'yi resmi olarak katılıma davet etmiştir.

Türkiye'nin katılımıyla

★ Türkiye'nin Örgüte katılmaya çağrılması görüşülürken söz alan Üyelerin tümü, Atatürk Türkiye'sinin katılımını desteklemiş. Önderini, başıncı politikasını ve eserlerini onur verici tavrda övmüştür.

★

MİLLETLER CEMİYETİNDE YEPYENİ BİR

DÖNEM AÇILIYOR...

ATATÜRK

VE

MİLLETLER CEMİYETİ

Dr. ÜNER KIRDAR

Bucaresta, Pazarın, Polonya, gökyüzü ve Yunanistan'ın...
Bucaresta, Toul Zelanda, Ya.

Milletler Cemiyeti'nin 6 Temmuz 1932'de kabul ettiği kararlar, Atatürk Türkiye'sine bir çağrıdır. Bu çağrı, Milletler Cemiyeti'nin üyesi olan bütün devletlere gönderilmiştir. Atatürk Türkiye'sinin bu çağrıya katılması, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna büyük katkıdır. Atatürk Türkiye'sinin bu çağrıya katılması, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna büyük katkıdır.

Atatürk Türkiye'sinin bu çağrıya katılması, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna büyük katkıdır. Atatürk Türkiye'sinin bu çağrıya katılması, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna büyük katkıdır.

ÇAĞIRI ve KABUL BELGELERİ

Türkiye'nin bu çağrıya katılımına karşılık olarak, Milletler Cemiyeti Genel Kurul Başkanı Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'sinin Milletler Cemiyeti'ne katılımını desteklediğini ve Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne katılımını desteklediğini bildirmiştir. Atatürk Türkiye'sinin bu çağrıya katılımını desteklediğini bildirmesi, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna büyük katkıdır.

Dr. Üner Kırdar, Atatürk Türkiye'sinin bu çağrıya katılımını desteklediğini bildirmesi, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna büyük katkıdır.

Atatürk Türkiye'sinin bu çağrıya katılımını desteklediğini bildirmesi, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna büyük katkıdır.

Teşkilatın 6 Temmuz 1932 tarihli genel kurulunda İspanya temsilcisinin teklifi ve Yunan temsilcisinin desteği ile daveti öngören bir tasarı kabul edilmiştir. TBMM, 9 Temmuz'da daveti kabul etmiş, 18 Temmuz 1932'de alınan genel kurul kararıyla Milletler Cemiyeti'ne giriş tamamlanmıştır. Dış politikasını Milletler Cemiyeti'ne üye olmadığı süreçte bile Cemiyetin ilkeleri doğrultusunda belirleyen ve uygulayan Türkiye, üye olduğunda da Cemiyet misakına sadık kalmış ve Cemiyetin kararlarını özenle uygulamaya çalışmıştır.

Türkiye'nin Balkan Devletleri ile Münasebetleri Ve Balkan Antantı:

Balkanlar, Pan-Slavizm ve Pan-Germenizm akımlarının kendilerine nüfuz sahası yaratma çabaları verdikleri tam bir çatışma alanı idi. Özellikle, Rusya'nın tarihî emeli olan Akdeniz'e inme planı, bölgede Romenlerin, Bulgarların, Sırpaların ve Rumların kendi devletlerini kurma ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlarla bağını kesme isteklerini gerçekleştirmelerine katkı sağlamıştır. Büyük güçlerin I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanları da içine alan Doğu Avrupa coğrafyasındaki nüfuzlarını kaybetmeleri, bölgedeki devletlerin dış sınırlamalardan bağımsızlaştığı yeni bir durum yarattı. Balkanlarda savaş sonrası dönemde oluşan güç boşluğunu etnik kimlik ve milliyete dayalı millî yapılanmalar doldurdu. Bu bölgelerde "self-determinasyon" galip Batılı Güçlerin de savunduğu bir siyasi tercihti.

1924'ten itibaren her bir Balkan devletinin siyasi sistemi belirlendi ve bu devletlerde daha önce mevcut olmayan yeni kurumlar oluşturuldu. Bulgaristan, Arnavutluk ve Romanya'da siyasi yapı monarşi olarak devam etti. Sırbistan hanedanı öncülüğündeki Yugoslavya'da ve karmaşık bir millî yapılanma gösteren Romanya'da merkezîyetçilik ve federasyon tartışmaları görüldü. Yunanistan'da monarşiden cumhuriyetçiliğe doğru bir değişim meydana geldi. İki savaş arası dönemde Balkan tarihi, millî bütünleşmeyi sağlama ve millî devletler oluşturma yönündeki çabalara tanıklık etti. Bu dönemde Balkan siyasi coğrafyasının bir diğer özelliği, totaliter rejimlerin faşizm ve komünizm akımlarını bu coğrafyaya yayma teşebbüslerine sahne olmasıydı.

Türkiye, Balkan Antantı öncesinde Balkan Devletleri ile ikili dostluk antlaşmaları yapmıştı. Arnavutluk ile 15 Aralık 1923'de Ankara'da imzalanan dostluk antlaşması; Bulgaristan'la 18 Ekim 1925'te Ankara'da imzalanan dostluk antlaşması; Yugoslavya ile 28 Ekim 1925'te Ankara'da imzalanan barış ve dostluk antlaşmaları Balkan devletleriyle münasebetlerinin düzelmesini sağlamıştır. Fakat bu antlaşmalar arasında 1930 tarihli Türk-Yunan iş birliği, Balkan Antantı'nın anlaşmasındaki esas unsurdur. Türkiye, Yunanistan'la ayrıca 14 Eylül 1933'te Ankara'da ortak sınırları karşılıklı korumaya alan bir samimî antlaşma paktı imzalamıştır.

Diğer yandan Locarno Antlaşmaları, Kellog Paktı ve Litvinov Protokolü gibi barışçı teşebbüslerle küçük antant gibi statükocu ittifakların ortaya çıkması da Balkanlardaki iş birliğinde teşvik edici etkenler olmuştur. 1933'te Nazi Partisi'nin Almanya'da iktidara gelmesi ise iş birliği çalışmalarını hızlandırmıştır. Almanya'da Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi, Avrupa'da revizyonist gelişmelere zemin hazırlamıştı. Balkanlardaki Alman ve İtalyan baskısı giderek artıyordu. Arnavutluk, İtalya'nın kontrolü altına girmişti.

İlk Balkan Konferansı 1930'da Atina'da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Türkiye temsilcilerinin katılmalarıyla toplanmıştır. Bulgaristan'ın daha sonraki tarihlerde revizyonist bir dış politikaya yönelişi Balkan iş birliği çalışmalarından çekilmesine sebep olmuştur. Arnavutluk ise İtalya'nın etkisiyle çalışmalardan uzaklaşacaktır. Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan statüko taraftarıdır.

Türkiye'nin kurulmasında ve başarılı olmasında öncü rolü oynadığı Balkan Antantı Atina'da 9 Şubat 1934'te Yunanistan, Bulgaristan, Türkiye ve Romanya dış işleri bakanları tarafından imzalanmıştır.

Balkan Antantı, tarafların Balkanlardaki sınırlarının bölgedeki revizyonist devletlere karşı korumak için alınmış bir tedbir olduğu gibi Balkanlarda barışın kuvvetlendirilmesine yardımcı

öngörülmüştür. Antant tarafların birbirlerine danışmadan herhangi bir Balkan devletiyle beraber siyasî harekette bulunmamayı veya siyasî antlaşma yapmamayı şarta bağlamıştı. Antant ile birlikte imzalanan bir gizli anlaşmaya göre, taraflardan biri Balkanlı olmayan bir devletin saldırısına uğrarsa ve Balkanlı bir devlet de saldırgana yardım ederse diğer taraflar bu Balkanlı devlete karşı birlikte savaşa gireceklerdi. Fakat Türkiye, eğer bir Romen-Rus çatışması çıkarsa Romanya'ya yardım etmeyeceğini Sovyet Rusya'ya bildirmiş, Yunanistan ise protokolün kendisini İtalya ile bir çatışmaya götürmeyeceği konusunda teminat vermiştir. Bu gibi sebeplerle zayıf doğan anlaşma, etkili bir iş birliğinin doğmasını sağlayamamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin dış politikasında bölgede barış ve güvenliğe ne kadar önem verdiğini göstermesi bakımından Balkan Paktı dikkat çekici bir anlaşmadır.

Türkiye, İtalya'nın yayılma politikasının oluşturduğu tehlikeye karşı bir engel olarak gördüğü Balkan Antantı'nı yaşatmak için büyük çaba sarf etmiştir. Ancak İtalya'nın antantı bozmak amacıyla uyguladığı siyasî manevralar ve Almanya'nın Balkanlardaki ekonomik etkisi balkan devletlerini bu iki devlete yaklaştırmıştır. Ayrıca Yugoslavya'nın 1937'de Bulgaristan'la dostluk antlaşması yapması Balkan Antantı'nın 1940 yılında dağılmasına yol açan sebeplerdir.

Sa'dabat Paktı:

Türkiye, 1930'lardan sonra İslâm ülkeleri ile çok taraflı bir iş birliğine gitmiştir. İran'la 5 Kasım 1932'de dostluk, güvenlik, tarafsızlık ve ekonomik iş birliği antlaşması, 1937'de de iş birliğini

sağlayan çeşitli antlaşmalar imzalamıştır. Irak'la Bağdat'ta 1936'da nota teatisi ile 5 Haziran 1926'daki sınır ve komşuluk antlaşmasının bazı bölümlerini uzatmışlardır.

Irak'la ayrıca 1932'de suçluların geri verilmesi ve ticaret antlaşması imzalanmıştır. Mısır ile 7 Nisan 1937'de Ankara'da dostluk antlaşması imzalanmıştır.

Ayrıca, Türkiye Orta Doğu'da bölgesel bir iş birliği faaliyeti başlatarak 2 Ekim 1935'te Cenevre'de İran ve Irak'la üçlü bir antlaşma parafe etmiştir. Bu gruba daha sonra Afganistan da katılmıştır. Türkiye, İran, Irak ve Afganistan bu iş birliğini daha da geliştirerek 8 Temmuz 1937'de Tahran'daki Sa'dabat Sarayı'nda, Sa'dabat Paketi'nin imzalanmasını gerçekleştirmişlerdir. Sa'dabat Paketi tarafların dostluk ilişkilerini devam ettirmeyi, ortak sınırlara saygı göstermeyi, birbirlerine karşı saldırmamayı ve iç işlerine karışmamayı taahhüt altına almıştır.

Balkan Antantı'nda olduğu gibi Sa'dabat Paketi'nin oluşmasında Türkiye'nin önemli rolü vardır. Revizyonist devletlerden İtalya'nın Etiyopya'yı (Habeşistan) işgal etmesi paktın meydana gelmesindeki en önemli etkidir. Sa'dabat Paketi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemini kaybetmiştir.

Türkiye, Balkan Antantı ve Sa'dabat Paketi ile batıda ve doğuda bir güvenlik sistemi kurarak kendisi için önemli olan bu iki bölgede barış politikasını kuvvetlendirmiş oluyordu.

İtalya'nın bölgedeki yayılcı emellerine karşı tedbirler almak ihtiyacını duyan Orta Doğu devletlerinden İran'ın teşebbüsü üzerine, Cenevre'de 2 Ekim 1935'te Türkiye, İran ve Irak arasında üçlü bir antlaşma parafe edilmişti. Türkiye tarafından hararetle desteklenen bu

anlaşmayı uygulama alanına sokabilmek hemen mümkün olmadı. Ancak İran ile Irak arasındaki sınır anlaşmazlığı ve Türkiye ile İran arasındaki hudut meseleleri halledildikten sonra bu mümkün olabildi. 1937 yılında İran ile Türkiye arasında çeşitli konularda iş birliğini amaçlayan anlaşmaların imzalanmasından sonra Orta Doğu'da Türkiye'nin faaliyetleri arttı. 7 Nisan 1937'de Mısır ile bir Dostluk Anlaşması imzalandı. Nihayet, İran ile Irak arasındaki sınır anlaşmazlıkları Türkiye'nin gayretleriyle ortadan kalktı. Bu esnada, Afganistan da anlaşmaya katılacağını bildirince, 8 Temmuz 1937'de Tahran'da Sadabad Sarayı'nda Türkiye-İran-İrak ve Afganistan arasında Sadabad Paktı adını alan anlaşma imzalandı. 5 yıl süreyle imzalanan bu anlaşmayla taraflar; Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellog Paktına bağlı kalmayı, birbirlerinin içişlerine karışmamayı, ortak sınırlara saygı göstermeyi, birbirlerine karşı herhangi bir saldırıya girişmemeyi taahhüt ediyorlardı. Öte yandan bu ittifak karşılıklı yardım ve askerî yükümlülükler içermiyordu.

Böylece Türkiye, batıda ve doğuda bir güvenlik sistemi kurmuş ve kendisi için önemli olan bu iki bölgede barış politikasını kuvvetlendirmiştir.

Türk-Sovyet Münasebetleri:

1933 yılının sonuna kadar zaman zaman görüş ayrılıkları ortaya çıkmasına rağmen sıkılaşıyor devam eden Türk-Rus ilişkileri 1934 yılından itibaren erişilen doruk noktasından aşağıya inmeye başlayacaktır.

Türkiye, batılı devletlerle iş birliğine gittikçe Sovyetler Birliği'nden belirli bir ölçüde uzaklaşmaya başlamıştır. Bu uzaklaşma özellikle Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi'nden sonra artarak devam edecektir.

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesinden sonra Sovyetler Birliği'nin de 1934'te cemiyete üye olması iki ülke arasındaki doğabilecek muhtemel çatışmayı da önlemiştir. 1934 Balkan Antantı konusunda birtakım endişelere sahip olan Sovyetler Birliği'ne Türkiye'nin güvence vermesi ile iki ülke arasındaki münasebetlerin tamamen koparılmasına özen gösterilmiştir.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile münasebetlerinin dostane bir şekilde devam etmesi yönündeki çabalarına rağmen, Sovyetler Birliği'nin tutumu Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nden sonra 1939 yılına gelindiğinde değişmiştir. Sovyetler Birliği, can düşmanı kabul ettikleri Hitler Almanya'sı ile antlaşma yaparak dış politikasında önemli bir değişikliğe gitmiştir. Daha sonra Sovyetler Birliği kuzeyde Finlandiya'ya saldırdı. Arkasından Baltık devletlerini ilhak etti. Sovyet politikasında meydana gelen bu değişiklik 1945'te Türk-Sovyet dostluk

münasebetlerinin iflas etmesine neden olacaktır. Bu tarihte Sovyetler Birliği, Boğazlar ile Kars ve Ardahan üzerinde hak iddia etme cesaretini göstermiştir.

Türk-İtalyan Münasebetleri:

İtalya ile imzalanan 1928 Antlaşmasının iki ülke münasebetlerinde meydana getirdiği dostluk bir müddet devam etmiştir. 4 Ocak 1932'de İtalya ile Ankara'da imzalanan bir antlaşma ile Meis ve Anadolu sahillerindeki birkaç küçük ada üzerindeki ihtilaf halledilmiştir. Bunun yanı sıra 1928 Antlaşmasını 5 yıl süreyle uzatan ek protokolde taraflar arasındaki dostluğun gelişmesi ümidini doğurmuştu. Ancak, İtalya'nın 1934'te Orta ve Yakın Doğu'ya yayılma emellerinin ortaya çıkması, münasebetlerin bir anda bozulmasına yol açmıştır.

İtalya'nın 3 Ekim 1935'te Etiyopya'ya saldırması, Türkiye'nin İngiltere ile sıkı bir iş birliği yapmasına neden olmuştur. 1936 yılında İtalya'nın on iki adayı, özellikle Leros Adası'nı tahkim etmesi, Türk-İtalya münasebetlerinde gerginliğin hat safhaya ulaşmasına sebep teşkil etmiştir. Ayrıca İtalya, Türkiye'nin talebi ile toplanan Montreux Konferansı'na katılmamıştır.

İtalya ile yaşanan gerginlik bu devletin; Temmuz 1936'da Türkiye'ye 1928 Antlaşması'na bağlı olduğunu bildirmesi ve İngiltere ile 2 Ocak 1937'de Akdeniz konusunda yaptığı bir antlaşma yeni bir yakınlaşmaya sebep olmuştur. Türk-İngiliz yakınlaşmasından çekinen İtalya'nın İngiltere ile yaptığı antlaşma, Türkiye ile olan münasebetlerinin de düzelmesine yol açmıştır. Yapılan Akdeniz anlaşması ile İtalya, Akdeniz'de mevcut durumu kabul ettiğini bildirmiş, böylece, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik bir politika takip etmeyeceğini açıklamıştır. Öte yandan, Türkiye'nin, İtalya'nın Montrö Sözleşmesi'ni imzalaması yanında, Hatay yüzünden Fransa ile yaşadığı sorunlarda İtalya'nın dostluğuna ihtiyacı vardır. Bu bağlamda, Türk Dışışleri Bakanı Tefik Rüştü Aras ve İtalya Dışışleri Bakanı Kont Ciano Şubat 1937 tarihinde karşılıklı yaşanan sorunları görüşmeler yoluyla halletme girişiminde bulunmuşlardır. Bu görüşmeler, net bir anlaşma ile sonuçlanmasa da İtalya ve Türkiye arasındaki iyi ilişkilerin başlangıcı olmuştur. İtalyan tehditlerine karşılık İngiltere'nin garanti vermesi ve Akdeniz Pakti'nin ortaya çıkması siyasi havanın yeniden yumuşamasını sağladı. Öte yandan statükoyu değiştirmemeyi karşılıklı olarak garanti etmeleri Türkiye'yi büyük ölçüde rahatlattı. Fakat 10-11 Eylül 1937'de İspanyol iç savaşı dolayısıyla artan denizaltı korsanlığına karşı çıkan İtalya'nın isteğine rağmen Türkiye, İngiltere ile birlikte hareket etti ve yönünü Batıya çevirerek, Batı ile uzlaşma doğrultusunda politikalar geliştirmeye başladı. Türk-İtalyan ilişkilerinin 1923-1938 döneminde diplomasi alanında sorunlar yaşanırken ticari ilişkilerin arttığına da işaret etmek gerekir.

Türk-İtalyan münasebetlerinde meydana gelen bu düzelme Hatay Meselesi yüzünden Fransa ile arası açılan Türkiye'nin de işine gelmiştir.

Tevfik Rüştü Aras

2-3 Şubat 1937'de Tefik Rüştü Aras ile Kont Ciano arasında yapılan Milano görüşmeleri yeni bir iş birliği havası yaratmakla birlikte İtalya ortamdan istifade etmek yoluna gitmiş ve Türkiye'yi İtalya-Almanya safına çekmeye çalışmıştır.

10-11 Eylül 1937'de Avrupa devletlerinin katılması ile Nyon'da gerçekleşen konferansa Almanya, İtalya ve Arnavutluk katılmamışlardı. Nyon Konferansı, Akdeniz'de meydana gelen korsanlık olaylarının önlenmesi için düzenlenmişti. Bu olaylarda İtalya'nın rolü olduğu iddia edilmiştir. Türkiye, konferansta Fransa ve İngiltere'yi desteklemiştir.

Türkiye'nin bu devrede yavaş yavaş statükocu gruba kayması İtalya'nın Türk ülkesi üzerindeki emellerinden kaynaklanmıştır. Çünkü İtalya'nın davranışlarında Türk dış politikasını etkileyen önemli talepler mevcuttur.

Türk-Alman Münasebetleri

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya zorla kabul ettirilen Versailles (Versay) Antlaşması, bir müddet Almanya'nın Avrupa diplomasisinden uzak kalmasına sebep olmuştur. 1919-1932 yılları arasında Türk-Alman münasebetleri normal siyasî temastan öteye geçmemiştir. 1933 yılında başlayan Nazi iktidarıyla birlikte Almanya, siyasî ve iktisadî nüfuzunu arttırmıştır. 1934 yılından itibaren Türkiye, Almanya ile sıkı bir iktisadî iş birliğine girmiştir. Almanya, Türkiye üzerindeki iktisadî nüfuzunu kullanarak Türk-Sovyet ve Türk-İngiliz münasebetlerinde gerginlik yaratıp Türkiye'yi revizyonist guruba çekmeye çalışmıştır.

Almanya stratejik önemi haiz Boğazların kendisi tarafından uygun görülme­yen bir statüye bağlanacağı endişesiyle, Montreux (Montrö) Sözleşmesine katılmadığı gibi tasvip etmediğini de açıklamıştır.

Bu tip olumsuzlukların yanı sıra Türkiye, Almanya ile olan iktisadî iş birliğinden vazgeçmeyecektir. 1938 yılında Alman Ticaret Bakanı Funk'un Türkiye'yi ziyareti sırasında üzerinde mutabakata varılan; Türkiye'ye on yıl süreyle 150 milyon mark kredi verilmesini öngören antlaşma 16 Ocak 1939'da Berlin'de imzalanmıştır. Yine 25 Temmuz 1938'de Berlin'de iki ülkenin imzaladığı bir ticaret antlaşması ile de Türk-Alman ticarî münasebetlerinin geliştirilmesine çalışılmıştır.

Almanya, iktisadî gücünü kullanarak Türkiye'ye karşı gerçekleştirmek istediği politikada başarılı olamamıştır. İtalya-Almanya tehlikesi, Türkiye'nin kararını 1939 yılında kesinleştirecek ve antirevizyonist statükocu devletlerin yanında yer almasına yol açacaktır.

Türk-İngiliz Münasebetleri:

Lozan görüşmelerinde İngiltere'nin olumsuz tutumu ve 1926'da Musul Meselesi'nin Türkiye aleyhine neticelenmesi, iki ülke arasındaki münasebetlerin bir müddet dostane olmayan bir seyir takip etmesine sebep olmuştu. Ancak, Türkiye'nin batılı devletlerle iş birliğine yönelik bir dış politika takip etmesi, 1932'ten itibaren Türk-İngiliz münasebetlerinin yavaş yavaş gelişmesinde rol oynayan önemli faktörlerden birisidir.

Almanya ve İtalya'nın Doğu ve Akdeniz politikası 1934'den itibaren Türkiye'nin İngiltere'ye daha da yaklaşmasını sağlayacaktır. 1936'da gerçekleşen Montreux Boğazlar Sözleşmesi, Türk-İngiliz yaklaşmasında bir dönüm noktasıdır. Montreux'de İngiltere, Türkiye'yi desteklemiştir.

1938 yılına gelindiğinde Türkiye ve İngiltere arasındaki iktisadî münasebetlerin gelişme gösterdiği görülmektedir. 27 Mayıs 1938'de iki devlet arasında Türkiye'ye 10 milyon sterlinlik kredi açılmasını öngören bir antlaşma imzalanmıştır.

1937 tarihli Nyon Konferansı'nda Türkiye İngiltere'yi desteklemiş, 19 Ekim 1939'da ise Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan karşılıklı yardım antlaşması ile de Türkiye-İngiltere iş birliği kesinlik kazanmıştır.

Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi:

Misak-ı Millî’de, Boğazlar konusu “...İstanbul kenti ve Marmara denizinin güvenliği her türlü tehlikeden uzak kalmak şartıyla, Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaret ve ulaşımına açılması konusunda, bizimle birlikte, öteki tüm devletlerin oy birliği ile verecekleri karar geçerlidir” şeklindeki ifadeyle esasa bağlanmıştı. Lozan görüşmelerinde, Boğazların durumu ile ilgili olarak İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Sovyetler Birliği ve Türkiye’nin imzaladığı bir Boğazlar Sözleşmesi hazırlanmıştı. Bu sözleşmede geçişlerle ilgili esaslar genel olarak Misâk-ı Millî esasına uygun olmakla birlikte sözleşmeye ısrarla Boğazların silâhtan arındırılmasıyla ilgili hükümlerin konması, Türkiye’nin güvenliğini tehlikeye düşüren bir durum meydana getirmiştir.

Lozan’da Boğazlar Sözleşmesi üç esası ortaya çıkarmıştır:

1-Boğazlar asker ve silâhtan arındırılmıştır.

2- Boğazlardan geçişi kontrol etmek ve Milletler Cemiyeti’ne geçişle ilgili bilgiler vermekle yetkili bir Boğazlar Komisyonu kurulmuştur.

3-Boğazların asker ve silâhtan arındırılmasıyla, ileride Türkiye için herhangi bir tehlike teşkil edecek duruma karşı Milletler Cemiyeti’nin özellikle de İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya’nın garantisi sağlanmıştır.

Türkiye’nin egemenlik haklarıyla çelişkili iki madde sözleşmeye dâhil edilmiştir. Bunlardan ilki, boğazlar trafiğini düzenleyecek ve buradan geçecek vasıtaların denetlemesi görevlerini üstlenecek Boğazlar Komisyonunun kurulmasıdır. Türkiye’nin kendi sınırları içinde ve ülke bütünlüğünün korunması için stratejik değerde bir bölgenin uluslararası bir kuruluşun yönetimine bırakılması, bölgede egemenlik haklarının sınırlandırılması anlamına gelmekteydi. Diğer madde ise Türkiye’nin güvenliği için oldukça önemli olan Boğazlar ve Marmara’nın askerden arındırılması ve silahsızlandırılmasıdır.

Türkiye bu iki maddeyi kabul ederken, bunu “sulhu elde etmek için zaruretle katlandığı bir fedakârlık” olarak dile getirdi. Ancak silahların azaltılması ve silahsızlanmanın sağlanması amacıyla, 1925 Locarno Antlaşması ve 1932-34 Cenevre Genel Silahsızlanma Konferansı yapılmış olmasına rağmen, beklenen sonuç elde edilememiştir.

Ancak, Milletler Cemiyeti güvenlik sistemi başarı ile uygulanamamıştır. Revizyonist devletlerden İtalya, Cemiyetin bir üyesi olan Etiyopya’yı işgal etmiş, Almanya, Versailles Antlaşması’na uymayarak Ren bölgesini silahlandırmış, Japonya ise Milletler Cemiyeti’nden ayrılmıştır. Milletler arası münasebetlerin bozulmasına yol açan bu gelişmeler, silâhtan arındırılmış Boğazlar konusunda Türkiye’yi endişeye sevk etmiştir.

Türkiye, Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ilk olarak 23 Mayıs 1923'te talep etmişti, ancak Sovyetler Birliği'nin dışında diğer batılı devletler tarafından olumlu karşılanmamıştı. 1934'te Balkan Antantı'nın kurulmasıyla, Boğazlar konusundaki Türk talebi Antant üyeleri tarafından uygun görülmüştür. Almanya'nın 1936'da Ren bölgesini silahlandırması üzerine, İngiltere de Türk hükûmetinin isteğine olumlu cevap verecektir.

Türk hükûmeti 11 Nisan 1936'da Lausanne (Lozan) Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan devletlere birer nota göndererek sözleşmenin değiştirilmesi teklifini tekrarlamış, bunun üzerine 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montreux kentine bir konferans düzenlenmiştir.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi (175), 20 Temmuz 1936'da Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanmıştır. İtalya, sözleşmeyi daha sonra 2 Mayıs 1938'de imzalamıştır.

Montreux Sözleşmesi ile; Boğazlar Komisyonu kaldırılmıştır. Askerden arındırılması ile ilgili tedbirler de kaldırılarak, askerî hâle gelebileceği hükme bağlanmıştır. Böylece, boğazların emniyeti Türkiye'ye bırakılarak, bölge üzerinde hâkimiyetini koruması sağlanmıştır.

Ayrıca Boğazlardan geçiş ve seyrü sefer, Türkiye'nin ve Karadeniz'e sahili olan devletlerin güvenliği sağlanacak şekilde düzenlenmiştir. Ticaret gemileri için tam geçiş serbestliği tanınmıştır. Savaş gemileri için ise; herhangi bir savaş hâlinde Türkiye savaş içerisinde değilse, savaşan devletlerin savaş gemileri Boğazlardan geçemeyecekti. Türkiye savaşın içinde ise veya kendisini savaş tehlikesi karşısında görürse, geçiş kararı kendisine bırakılıyordu.

Karadeniz'e sahili olmayan devletlerin, Karadeniz'e geçebilecek savaş gemileri cinsi, büyüklüğü ve tonajı sınırlandırılmıştır. Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi için de oldukça geniş serbestlik tanınmıştır.

Sözleşmenin süresi 20 yıla sınırlandırılmakla birlikte taraf devletlerden hiçbirisi süre sonunda sözleşmenin feshi yönünde bir talepte bulunmadıklarından, sözleşme hala yürürlüktedir.

Türkiye'nin Montreux Sözleşmesi'yle, Boğazlar üzerinde hâkimiyetini tesis etmesi, milletlerarası münasebetlerde prestijini artırmıştır. Sözleşme, Türk-İngiliz ve Türk-Sovyet münasebetlerinde bir dönüm noktasıdır.

Sözleşmeyle oluşan Türk-İngiliz yakınlaşması Sovyetleri rahatsız etmiş ve Türk-Sovyet münasebetlerinde soğukluk meydana gelmiştir.

Türk-Fransız Münasebetleri ve Hatay Meselesi:

Lozan'dan arta kalan Osmanlı Borçları Meselesi'nin 1933'te yapılan bir antlaşma ile halledilmesi, Türk-Fransız münasebetlerinin dostane bir mahiyet kazanmasına sebep olmuştu. 1932-1939 döneminde Türkiye ile Fransa arasında münasebetleri etkileyen olay, Hatay Meselesi (İskenderun Sancağı) olacaktır.

İskenderun Sancak'ı, ekseriyetinin Türk olması nedeniyle Misak-ı Millî sınırları içinde idi. Ancak 1921 tarihli Ankara İtilâfnamesi Sancak'ın Türk sınırları dışında bırakılmasını öngörmüştü. İtilafname, sancağa özel bir statü vermekle birlikte, bölgedeki Türk unsurunun çıkarlarını da gözetmekte idi. Lozan'da Sancak'ın bu yapısı aynı şekilde teyit edilmiştir. Dolayısıyla Sancak, Suriye gibi Fransız mandası altına girmiş oluyordu.

Fransa'nın, 9 Eylül 1936'da Suriye'ye bağımsızlığının verilmesi yönünde bir antlaşma yapması, Suriye sınırları içinde yer alan Sancak meselesinin tekrar gündeme gelmesine yol açmıştır. Çünkü Sancak da Suriye'nin yönetimine girecekti. Bu mesele 1936'dan 1939'a kadar Türk-Fransız münasebetlerinde gerginlik yaratacaktır.

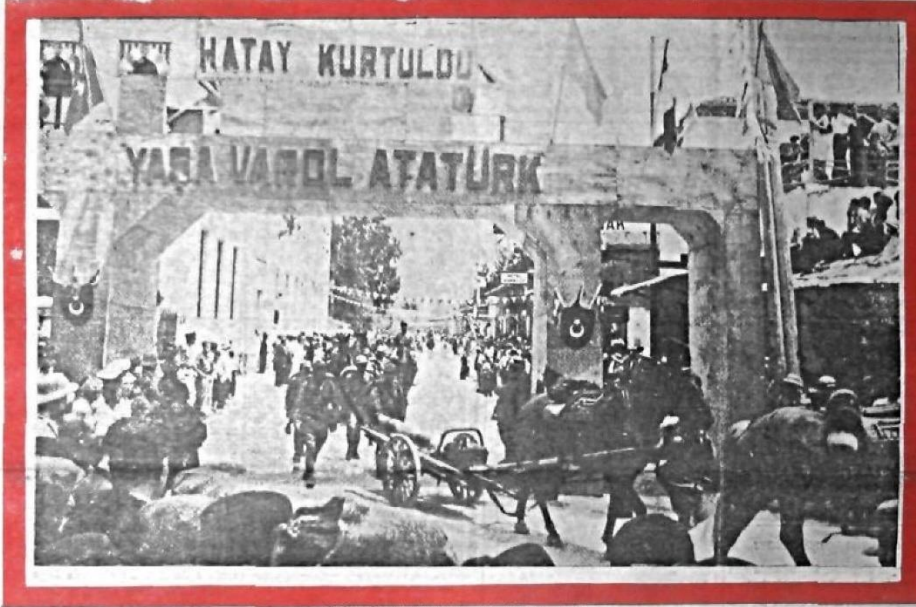
Türkiye, 9 Ekim 1936'da Fransa'ya verdiği bir notada Suriye'ye yapıldığı gibi İskenderun Sancağına da bağımsızlık verilmesini talep etti. Fransa verdiği cevabî notada konuyu Milletler Cemiyetine havale etmeyi teklif etti. Türkiye bu teklifi kabul etti. 1936 Nisanı'nda Fransa'da yapılan seçimleri kazanan Halk Cephesi Hükûmeti, aynı zamanda o sıralarda Avrupa'da çıkmış bulunan buhranların da etkisiyle Suriye ve Lübnan ile olan ilişkilerini düzenleme yoluna gitti. Bu çerçevede Fransız hükûmetinin girişimleriyle 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında bir Dostluk ve İttifak Antlaşması parafe edildi. 25 yıllık bir süre için

yapılan bu antlaşmaya göre Suriye üç yıl sonra bağımsızlığına kavuşacak ve Milletler Cemiyeti üyeliğine aday olacaktı. Antlaşmanın üçüncü maddesine göre Fransa, Suriye'den çekilirken Sancak'taki hak ve yükümlülüklerini yeni Suriye hükûmetine devredecekti. Ancak bu hükme rağmen Sancak bölgesinin özel statüsü korunmaktaydı.

Türkiye, Sancak Meselesi'ne büyük önem vermiştir. Atatürk bu önemi şöyle ifade etmektedir;"...Milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca mesele, hakiki sahibi öz Türk olan "İskenderun-Antakya" ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde, ciddiyet ve kat'iyetle durmaya mecburuz".

Antakyada dün 80,000 Türkün sevinç avazeleri saatlerce ufukları kapladı: "Var ol Atatürk!," Ordumuzun Antakyaya girişi çok güzel ve çok heyecanlı oldu

Kahraman askerlerimizin İskenderuna girişleri

Şanghayda vahim hâdiseler oldu, bin kişi tevkif edildi

Japon İmparatoru millete
hitaben bir mesaj neşretti

Londra 7 (Husus) — Çin - Japon mu-
harabesinin yitirilmesi münasebetle
Şanghayda bazı vahim karışıklıklar vu-
kubulmuştur. Tedbişçiler bomba ve ta-
banca kullanmak suretile yedi suikast
tertib etmişlerdir.

(Devamsı 11 inci sayfa)

Tüylər ürpertici iki aile faciası

Bir ihtiyar karısını 5, bir
sebzeçi de metresini 6
yerinden yaraladı

Dün saat on beşte Karagümrükte
Barmışık caddesinde 17 numaralı evde
oturan Ahmed, karısı 30 yaşında Sa-
lmezi başkala vücudunun beş muhtelif
yerinden ağır ve tehlikeli suretile ya-
ralanmıştır. Cinayetin kışkırtıcı yu-
zünden işlendiği yapılan tahkikatı an
(Devamsı 11 inci sayfa)

Türk bayrağından gökyüzü görünmüyor!

Antakyada şoförler arabalarını orduya tahsis etmişlerdi,
buna lüzum olmadığı söylenince teessürlerinden ağladılar

Siyahlar giyerek orduyu istikbale gelen genç kızlar askerlerimiz geçerken
bu elbiseleri çıkararak kırmızı - beyaz renklere büründüler

Kırıkhan ve Reyhaniye de çılgın bir sevinç içinde

Türk askeri İskenderuna girerken

14-16 Aralık 1936'da toplanan Milletler Cemiyeti, Sancak Meselesi için üç kişilik gözlemci heyeti tayin etti. 20 Ocak 1937'de tekrar toplanan konsey İngiltere'nin Türk tezini desteklemesi sonucunda Sancak'ta ayrı bir statünün oluşturulmasını kararlaştırdı. Bu yeni

statüye göre; İskenderun ve Antakya iç işlerinde tam bağımsız, fakat dışişlerinde Suriye'ye bağlı kalacak, ayrı bir anayasası olacak, resmî dili ise Türkçe olacaktır. Daha sonraki görüşmelerde resmî dil Türkçe ve Arapça olarak kabul edilmiştir. Sancak'ın ülke bütünlüğü Türkiye ve Fransa tarafından teminat altına alınacaktı. Fransa ile 29 Mayıs 1937'de bu teminatı sağlayan ve Türkiye-Suriye sınırını tespit eden bir antlaşma yapılmıştır.

1937 yılında, yeni sistem, Sancak Meselesi'ni tamamen halledememiş, birtakım sıkıntıların meydana gelmesine neden olmuştu. Suriye halkı Hatay'a bağımsızlık verilmesini protesto etti.

Fransızlar ise Sancak'taki Arapları ve diğer azınlıkları kışkırtma yoluna gitti. Milletler Cemiyeti gözetiminde hazırlanan Sancak anayasasına göre, 1937'de seçimlerin yapılması gerekirken bölgedeki olumsuzluklar yüzünden seçimler ertelendi. Türkiye, Sancak'taki Fransız valisi ve memurların davranışlarının yarattığı gerginlik üzerine Hatay sınırına 30.000 kişilik bir kuvvet yığıldı.

Avrupa'nın içinde bulunduğu gerginliğin artması ve İkinci Dünya Savaşının eşiğine gelinmesi, Fransa'yı Hatay Meselesi'nde Türkiye'ye karşı daha yumuşak bir politika takip etmesine sebep olmuştur. 3 Haziran 1938'de Türkiye ve Fransa arasında yapılan askerî antlaşma ile Sancak statüsünün korunması öngörülmüştür. Bu antlaşma gereğince Türkiye ve Fransa Sancak'a 2500'er kişilik bir kuvvet göndermiştir. Askerî antlaşmanın imzalanmasından sonra iki ülke arasında 4 Temmuz 1938'de bir dostluk antlaşması daha imzalanarak Sancak Meselesi'nin hallinde önemli bir adım daha atılacaktır.

Sancak'ta Ağustos 1938'de yapılan seçimlerde, Türk topluluğu 40 milletvekilliğinden 22'sini kazanmıştır.

2 Eylül 1938'de toplanan Sancak Meclisi, İskenderun Sancak'ına Türkçe adıyla "Hatay Devleti" ismini vermiştir.

Hatay Meselesi'nin halledilmesinden sonra Türk-Fransız münasebetleri hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir.23 Haziran 1939'da Ankara'da iki ülke arasında imzalanan antlaşma, karşılıklı yardımı öngördüğü gibi, Hatay'ın Türkiye'ye katılma talebinin Fransızlar tarafından kabul edilmesine sebep olacaktır.

Nihayet, 29 Haziran 1939'da son toplantısını yapan Hatay Meclisi oy birliği ile ana vatana katılmaya karar vermiştir.